

Casa Presei Libere, Corp A3-A4, Etaj 1
Tel.: 070.52.52.52 / 021.336.36.33
E-mail: office@publisol.ro
Găsiți cărțile noastre pe www.publisol.ro

ISBN 978-606-9605-11-0
ISBN 978-606-9605-13-4

Marian V. Ureche

ISTORIA SERVICIILOR SECRETE ROMÂNEȘTI PÂNĂ LA 1944

VOLUMUL VI

**DE LA MATEI BASARAB ȘI VASILE LUPU
PÂNĂ LA CONSTANTIN BRÂNCOVEANU**

PARTEA A II-A

CUPRINS

PARTEA a II-a

A. Activități de spionaj, de propagandă, destabilizare, dezinformare și de influență desfășurate de străini în țările române

Capitolul I. Misionari catolici. Activități de culegere de informații, de prozelitism și de influență	12
1. Intrigi și interese politico-religioase cu ample rezonanțe în spațiul românesc	20
2. Petru Parcevič, un misionar cu inițativă și imaginație	24
3. Anton Stepancic (Ștefani), între credință și subversiune	30
4. Antonio Giorgini, agentul secret al generalului Veterani	46
Capitolul II. Iscoade transilvane	58
1. Diacul Matei	58
2. Ioan Boros	67
3. „Anonimi” transilvăneni către „anonimi”	74
• Primul „anonim” se dovedește a fi marele vistiernic Iordache Ruset	75
• Al doilea anonim	80
4. Agentul dublu Stanislav Kienarski	82
Capitolul III. Interese secrete austriece	86
1. Rezidenți imperiali de la Constantinopol și interesul lor sporit pentru țările române	87
• Simon Reniger	87
• Rezidentul Ioan Baptist Casanova	91
• Rezidentul Ion Cristofor Khindsparg	94
2. Surse ocazionale (anonime)	101
3. Și o iscoadă de valoare: Marcu Manicati	102

4. Emisari, persoane de influență și oameni de forță ai împăratului Leopold.....	105
• Ladislau Csaky	105
• Și un ostaș în sutană: iezuitul Antide Dunod	117

Capitolul IV. Acțiuni informative și de influență desfășurate de polonezi

1. Stanislav Kienarski, omul de încredere al lui Sobieski	126
2. Misionarul Francisco Antonio Renzi din Stipite, informatorul marelui hatman Jablonowski	133
3. Și un anonim specializat în culegere și furnizare de informații din Moldova	
4. Soli poloni, diplomați și mai ales spioni aflați în trecere prin spațiul românesc	140
• Nicolae Bieganowski	140
• Ieronim Radziejowski	
• Ioan Gninski	

Capitolul V. Activități informative și de influență întreprinse de turci în spațiul românesc

1. Nemulțumiți transformați în informatori	155
• Vlădescu Pârvu, supraveghetorul domnitorului Constantin Șerban	
• Bucșanu (Merișanu) Staico, un mare intrigant la București și un important informator al Înaltei Porți	
2. Capuchehaie devenite, într-o bună măsură, surse neoficiale de informare ale Înaltei Porți	170
• Gheorghe Ghica, un trădător de profesie	
• Grigorașcu Ghica	
• Dumitrașcu Cantacuzino	
3. Capuchehaiele familiei Ruset	179
• Constantin Cuparul Ruset	
• Iordache Ruset și valențele sale de informator al	

lui Mihail Teleki

- Ceilalți fii ai bătrânului Cupar: Lascarache, Manolache, Scarlatache, Mihalache
4. Informații furnizate Porții de domni în mod interesat sau la cerere

190

B. Domnitorul Șerban Cantacuzino

Capitolul I. Cantacuzinii – genealogie

1. Contextul politic extern. Penetrări informative și culise diplomatice	198
2. Rădăcinile	207
3. Mihai Cantacuzino Șeitanoglu (Fiul Diavolului).....	207
4. Marele vistiernic Andronic Cantacuzino	211
5. Marele postelnic Constantin Cantacuzino și uriașa lui statură politică mai puțin analizată de istoriografie	215
6. Aprigele dispute dintre Băleni și Cantacuzini	220

Capitolul II. Șerban Cantacuzino, câteva repere ale domniei

1. Șerban. Schiță biografică și traseu profesional	252
2. Inițiative administrative, economice și politice	258
3. Aspecte legate de centralizarea puterii și programul său politic	
a. Slujitorii apropiați ai domnitorului	
• Constantin Brâncoveanu	
• Năsturel Radu-Toma	
• Vintilă Corbeanu	
• Ghinea Ruste Văleanu	
• Mihai Cantacuzino	
b. Capuchehaie și politică externă	

Capitolul III. Bătălia pentru Viena. Frontul militar și cel al informațiilor

1. Preliminariile bătăliei	279
----------------------------	-----

2. Expediția militară împotriva Vienei. Evoluții militare	283
3. Acțiuni informative întreprinse de români	286
4. Și o informație de excepție ce a contribuit la salvarea Vienei	292
5. O iscoadă de sacrificiu a românilor	295
6. Sfârșitul trist al marelui vizir Kara Mustafă	296
Capitolul IV. Liga Sfântă și păcatele ei. Uneltiri și puneri la cale legate de spațiul românesc	300
1. Evoluții politice și militare după înfrângerea de la Viena a turcilor	
2. Informații referitoare la aceste evoluții ce îi îngrijorează pe domnitori	
3. Țările române între promisiuni, realitate, diplomație, informații și fapte	
4. Tratatul de la Făgăraș și alianța veșnică a Țării Românești cu Transilvania	
5. Contele Ladislau Csaky, o piesă de rezistență din panoplia împăratului Leopold I	
6. Meandrele și culisele informațiilor secrete ale domnitorului muntean	
7. Constantin Cantemir. Informații, diplomație și realism politic	
8. Liga Sfântă și pericolul preluării țărilor române sub jugul de fier austriac	
9. Tratatul cu Rusia	
Capitolul V. Rezistența prin spiritualitate și credință	369
A. Șerban Cantacuzino, ctitor de cultură	369
1. Învățămintul	
2. Tipăriturile religioase	
3. Și cele laice	
• Spătarul Miclescu	
• Cronica lui Stoica Ludescu	
B. Relațiile cu Biserica din Ardeal	385

C. Și relațiile domnitorului cu patriarhiile ecumenice	392
• Legăturile cu Patriarhia din Constantinopol	
• Relațiile cu Patriarhia Alexandriei	
• Și cu cea a Ierusalimului	
D. Ctitoriile	398
• Biserica Doamnei	
• Mănăstirea Cotroceni	
E. Șerban Vodă și orașul București	406
Capitolul VI. Sfârșit de domnie	410
1. Sfârșitul tragic al domnitorului	410
2. Personalitatea lui Șerban Cantacuzino	426

A. Activități de spionaj, de propagandă, destabilizare, dezinformare și de influență desfășurate de străini în țările române

Capitolul I

Misionari catolici Activități de culegere de informații, de prozelitism și de influență

Și în aceste decenii ale celei de-a doua jumătăți a secolului al XVII-lea situația politică din centrul și mai ales estul Europei este deosebit de tensionată și de agitată. Dovadă – dese războaie dintre Turcia și Austria, dintre Turcia și Polonia, dintre Polonia și Rusia etc. Această situație și prefacerile politice de etapă, scăderea forței și a influenței unor mari puteri europene și sporirea potențialului altora vor produce reverberații în spațiul românesc, devenit țintă și obiectiv al unora dintre acestea. Practic, fenomenul de fragilizare a relațiilor diplomatice face tot mai vizibilă dorința unor state, cum ar fi Turcia, Austria sau Polonia, de aservire a țărilor române.

Însă nu doar ocuparea lor militară este avută în vedere, ci, tocmai din cauza schimbării continue a raporturilor de forțe, interesele acestora vor aduce în prim plan, în egală măsură, activitatea de informații și valorificarea potențialului lor

informativ și de influență în acest spațiu.

Aceasta fiind starea de lucruri, și activitatea de spionaj, de culegere de informații, de studiere și de influențare a unor persoane de rang înalt, inclusiv, sau mai ales, a domnitorilor, devine o soluție care putea aduce după sine aservirea statelor pe care aceștia le conduc.

Astfel, este de domeniul evidenței faptul să cel mai mare potențial informativ și de influență este deținut, în continuare, de Turcia, pe locul secund fiind Austria – îndeosebi în Ardeal – iar pe locul trei Polonia, în special în Moldova, dar și în Transilvania și Muntenia. Acestor „frunțași” li se adaugă, spre sfârșitul acestui secol, și Rusia, care începe să nutrească tot mai limpede dorința de acaparare a țărilor române, exploatând, ca factor de atracție, în plan concret de acțiune, ortodoxismul și declararea acestuia ca obiectiv suprem de apărare a creștinismului. Altfel spus, și în aceste decenii Turcia continuă să facă jocurile în spațiul românesc, autonomia fiind mereu într-un real pericol, cu toate că unii domnitori s-au implicat în acțiuni diplomatice, de detensionare a unor stări conflictuale, de natură să satisfacă, așa cum vom vedea, în primul rând interese otomane.

În acest context, nu putem omite faptul că, în aceste lupte pe frontul nevăzut, dar fascinant și convenabil, au fost implicate nu numai ițele urzite mai mult sau mai puțin discret de marile puteri, ci și interesele majore ale Sfântului Scaun. *De aceea, vom zăbovi puțin asupra activității desfășurate în perioada 1653 – 1688, cota de interes a papalității fiind confirmată nu doar de creșterea numărului de misionari, ci și de consistența demersului lor comensurabil în rezultatele unor acțiuni de culegere de informații și de influență desfășurate la nivele înalte de demnitate publică, inclusiv asupra domnitorilor.* Acest interes major, nedeclarat sau nedezevăluit de misionari, este

testat mai ales de rapoartele lor adresate Congregației De Propaganda Fide, centrelor de la Viena și Varșovia, ca și Sfântului. Părinte sau secretarilor acestuia, și nu numai, vor rezulta punctual în cele ce urmează. Vor ieși la iveală, punctual, inclusiv aspecte de culegere de informații secrete, de dezinformare și denigrare care să legitimeze compromiterea și înlăturarea din Scaun a unora dintre domnitori. Fără îndoială, nici activitatea de influență și determinare a unora dintre domnitori să renunțe la credința ortodoxă și să treacă la catolicism nu era deloc de neglijat, cu toate că unele încercări din deceniile trecute nu fuseseră încununete de succes.

Vorbim aici, de pildă, de acțiuni desfășurate de unii misionari pe la 1638 – 1640, anume trimiși să îl atragă pe Vasile Lupu la unirea cu Roma, exploatându-se în acest sens indignarea domnitorului față de Patriarhia de la Constantinopol unde era înscăunat pentru a șasea oară Patriarhul Chiril Lukaris, acuzat pe atunci de trecere la calvinism.¹

Peste câțiva ani, o însărcinare asemănătoare va primi de la conducerea Congregației De Propaganda Fide și misionarul *Francisk Markonici* pe lângă domnitorul Matei Basarab care, deși avea un respect deosebit față de Papă, nu lăsa loc pentru o astfel de abordare. Va fi motivul pentru care un alt prelat, de sorginte polonă, *Krascki*, episcop de Luck, cu titulatura de Argos de Grecia, „cunoscător al limbii române și al scrisului chirilic, care peste câțiva ani va primi însărcinare de la Propaganda Fide să ia cu sine doi clerici din Polonia și să meargă la Matei Basarab să-l aducă la unire, demonstrându-i că sub Patriarh el nu se poate mântui”.²

Alteori, suspectate de activități subversive, unele fețe

bisericești sunt chiar alungate din țară – vorbim aici de cazul prelatului polon *Stefan Atanase Rudzinski*, episcop de Buzău, venit în Moldova în ianuarie 1663. Concret, în cursul anului 1665 domnitorul *Eustratie Dabija* dispune alungarea lui din Moldova, întrucât îl suspecta de urzirea unor intrigi puse la cale împotriva sa împreună cu principele *Mihail Apafi* și întreținea în acest sens o strânsă corespondență cu mănăstirea observantă de la Ciuc cu care avea relații mai vechi.³

Cât despre obiectivul influențării deciziilor domnitorilor români, un caz semnificativ îl reprezintă cel al misionarului *Gabriel Thomasi* (Mancic: 1618 – 1696), care a ajuns în Țara Românească în anul 1653, unde a rămas vicar general până în anul 1658. El va reuși să îi câștige încrederea noului domn, Mihnea al III-lea (martie 1658 – noiembrie 1659) și să îi devină apropiat, fapt confirmat de trimiterea acestuia de către domn într-o misiune la Viena, la Roma și Veneția (iunie 1658 – februarie 1659).⁴

În privința măsurii influenței sale asupra domnitorului muntean, stau mărturie recomandările lui Mihnea, adresate Congregației De Propaganda Fide, ca acesta să fie numit episcop catolic pentru Țara Românească. Semnificativ, aceste recomandări erau redactate chiar de către Mancic (!) iar cu ducerea lor la Roma fusese însărcinat Grigore din Chiprovăț. Din recomandările respective rezultă că Mancic nu putea să facă deplasarea întrucât „nu putea lipsi de lângă domn al cărui sfătuitor efectiv este, fiindcă s-au ivit de curând chestiuni nespuse de însemnate și grave și domnul nu are pe nimeni și mai e nevoie

¹ * * * „Călători străini...” vol. VII, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 6.

² Idem, p. 7.

³ Idem, p. 19, 148.

⁴ Anterior, potrivit unor date neverificate, acesta ar fi fost trimis într-o misiune asemănătoare, de către același domnitor, și la principele Gheorghe Rakoczi al II-lea, misiunea sa fiind cea de om de legătură, n. n.

să poarte și discuții importante cu principele Transilvaniei”.⁵

Însă, înainte de abordarea concretă a acestor aspecte, se cuvine să prezentăm câteva elemente cu caracter general referitoare la catolicism, centrele sale mai puternice evaluate nu numai în perspectiva evoluțiilor dintre acestea, ci, mai ales, referitor la consecințele generate de prefacerile respective în spațiul românesc. Între altele, este de notat faptul că, încă din primele decenii ale secolului al XVII-lea, francezii constatau fenomenul de decădere a Bisericii Ortodoxe din Constantinopol, încărcată de datorii și batjocorită de turci. Concluzia francezilor era că situația respectivă reprezenta un veritabil simptom al declinului independenței sale confesionale. Acesta a și fost motivul pentru care, de pildă, contele de Césy, ambasadorul Franței la Constantinopol, decidea să atragă spre catolicism „apele stătătoare ale vechii credințe grecești”.⁶ *Drept urmare, numărul misionarilor franciscani italieni ce depind de Propaganda Fide de la Roma sporește neconținut. Și mai mult decât atât. În spațiul românesc își fac simțită tot mai mult prezența iezuiții.*

Temeiul speranței atragerii țărilor române în sfera de influență franceză ne este dezvăluit cu mare claritate în anul 1676 de către ambasadorul Franței la Constantinopol, marchizul de Nointel într-un raport înaintat regelui Ludovic al XIV-lea, care, referindu-se la calitatea și vulnerabilitățile domnitorilor români, afirma că aceștia „sunt sclavi și nu suverani, sunt greci ridicați prin bani, care, după un an sau puțin mai mult, cad de pe tronul lor într-o închisoare unde vor plăti cu vârf și îndesat ce au furat”.⁷ Acesta este motivul pentru care toți ambasadorii Franței

aflați la post în Constantinopol vor întreține sistematic, oficial sau mai puțin oficial, relații cu grecii din Fanar care influențau la Înaltul Prag numirea domnitorilor români.

Iar catolicismul și protejarea misionarilor iezuiți în aceste țări vor deveni o oportunitate de sondare și cultivare a domnitorilor, inclusiv și mai ales pentru atragerea lor la Biserica romano-catolică. Frontul activ al catolicismului nu însemna doar Franța sau Papa de la Roma, entități aflate uneori în dispute, inclusiv pe teme de prestigiu, așa cum se întâmpla pe la 1680, între Ludovic și Papa Inocențiu al XI-lea în probleme de politică și influență europeană. Acest aspect nu excludea deloc înțelegeri și sprijin politic, chiar și financiar, în anumite împrejurări. De fapt, regele Franței, crescut în umbra înalților prelați și oameni de stat Richelieu și Mazarin, cei care creaseră excelente rețele informative, având ca osatură Biserica și prelații ei, a manifestat întotdeauna o aplecare mai deosebită față de Ordinul iezuit. Însuși confesorul lui era iezuit.

Devine limpede de ce Ludovic acorda suficientă importanță nu numai instruirii misionarilor săi, ci și dotării corespunzătoare a acestora din punct de vedere material, financiar și nu numai, aceștia având interesante obiecte de cult, precum și „scrisori de recomandare în care misionarii iezuiți erau dați drept « matematicieni » ai regelui, fără a se pomeni de apartenența lor la Societatea lui Isus”.⁸ Cu toate acestea, nu toate statele europene le permiteau necondiționat accesul. Așa de pildă, câțiva iezuiți, prin anul 1686, sunt opriți la Smolensk, declarați indezirabili și somați să plece înapoi. Aceștia se întorc în Polonia, unde beneficiază de protecția contelui *Jablonowski*, marele hatman al Coroanei, palatin al Rusiei și castelan de Cracovia. *Jablonowski*, despre care am mai amintit anterior și în

⁵ * * * „Călători străini...”, vol. VII, p. 19.

⁶ Nicolae Iorga, „Istoria relațiilor române. Antologie”, Editura Semne, București, 1995, p. 25.

⁷ Idem, ibidem,

⁸ * * * „Călători străini...”, vol VIII, p. 92.

volumul V al acestei lucrări, era protectorul atitrat al iezuiților din Polonia și al cultului romano-catolic din Moldova, legăturile sale cu misionarii din această țară efectuându-se prin Liov. Fapt interesant, o însemnată parte a acestei corespondențe era cifrată! Și, pentru a aprecia cum se cuvine cât de solide erau legăturile marelui hatman polon cu iezuiții francezi, să reținem un aspect potrivit căruia prestigiul și influența – interne și externe – ale lui, derivă și din faptul că el era „prețuit și cultivat de Curtea franceză încă înainte de alegerea ca rege a lui Sobieski (1674), la care și el a pus umărul din greu. A fost un fapt tradus în plan extern prin includerea marelui hatman pe lista celor onorați cu pensii apreciable (...) din partea regelui Soare”.⁹

Cât de solidă era poziția marelui hatman și cât de întinsă și diversificată era plaja acțiunilor sale de factură ecumenică, rezultă din faptul că avea legături în Franța, fiind în același timp și protectorul iezuiților și al misionarilor catolici ce slujeau cauza Ligii Creștine, alcătuită la insistențele și urmare a eforturilor politice și financiare ale Sfântului Scaun. Fiindcă am amintit de Liga Creștină, să notăm faptul că aceasta avea ca principal element Austria, cea aflată în raporturi de adversitate cu Franța, aceasta din urmă ostilă fiind Imperiului Habsburgic și aliată a principalului dușman al lui Leopold I, Turcia.

Pentru a avea o idee cât mai completă asupra arhitecturii politice în care se făceau simțite puterea și influența marelui hatman, palatin al Rusiei, precum și cât de complicate erau culisele Curții de la Varșovia, vom adăuga un singur aspect: anume *cel al șovăielilor și inconsistenței regelui, „mânat de sentimentele și resentimentele sale proprii, sporite de cele ale reginei, care căuta să strângă averi mari și să-și căpătuiască copiii, gata oricând să-și renege convingerile sau legămintele*

anterioare”.¹⁰ Regina Poloniei era Marie Cazimir Louise de Grange d'Arquien, a Navarei, Burgundiei și Franței. Aceasta este conjunctura politică de natură să explice de ce poziția lui Jablonowski, palatin al Rusiei, era mult mai constantă și, deci, previzibilă decât a regelui, iar prestigiul său cu mult mai mare. De aceea și nobilimea polonă aștepta mai mult de la el decât de la rege. Influența sa era sporită și prin cei doi gineri ai săi, palatinul de Plock și cel de Posnannia. În anii următori, Jablonowski va ajunge și castelan de Cracovia.

Marie Casimire de la Grange d'Arquien (iunie 1641-ian 1716) – soția regelui Ioan al III-lea Sobieski între anii 1674-1696

După moartea regelui (17 iunie 1696), circula zvonul că regina, care preluase **de facto** puterea, regele fiind bolnav, ar fi avut de gând să își asigure tronul luându-l de soț pe Jablonowski, care rămăsese văduv din anul 1683.¹¹

Iată și câteva nume mai sonore asupra cărora vom reveni mai pe larg, cu aspecte interesante legate de spațiul românesc:

- *Delacroix*, prezent pentru scurt timp în țările române și din jurnalul căruia rezultă că, pe la 1670, prozelitismul catolic

⁹ Idem, p. 94.

¹⁰ Idem, p. 95.

¹¹ Idem, ibidem.

de sorginte franceză era foarte puternic pe aceste meleaguri.

- Aceeași doză de interes pentru țările române o avea și *Forbin Jonson*, episcop de Marsilia, strălucit prelat, bun negociator și mai ales diplomat specializat în culegerea de informații și acțiuni de influență.

1. Intrigi și interese religioase cu ample rezonanțe în spațiul românesc

Un grav eveniment cu mari reverberații se produce în anul 1672, când Cetatea Camenița este cucerită de turci. Este momentul din care, preț de 12 ani, Țara Moldovei va fi deschisă incursiunilor turcești, ale tătarilor, cazacilor și polonilor. Moldova este realmente spoliată și pârjolită, numărul oamenilor ce migrează de aici în alte spații atingând cotele cele mai înalte. Iar după anul 1684 situația se va degrada și mai mult. Victoria trecătoare de la Hotin a polonilor în 1673 nu a îmbunătățit, practic, situația social-politică a Moldovei, moartea regelui Wiszniowiecki, ce avea în trup și sânge românesc, și părăsirea de către Sobieski a câmpului de luptă pentru obținerea tronului, când oastea polonă era pe val, a înlesnit reocuparea cetății de către turci. Dificultăți majore se ivesc în satisfacerea poruncilor turcești legate de aprovizionarea armatelor de către moldoveni. Pe deasupra, coloanele de aprovizionare sunt deseori atacate de poloni, care organizează în Moldova adevărate expediții de jaf. În plus, mai decide și Sobieski ca trupele sale să ierneze în Moldova, pentru a împiedica aprovizionarea de aici a turcilor. Așadar, un cumplit jaf generalizat, din partea tuturor. Echilibrul de forțe existent până acum este din nou grav afectat. În acest moment, regele Franței urmărește să fie încheiată pacea între turci și poloni, întrucât avea nevoie de cei din urmă să i se alăture în disputa sa cu Austria, în vreme ce Leopold dorea, dimpotrivă,

ca războiul turco-polon să continue. În acest context politic, în Polonia și în spațiul românesc sporește numărul emisarilor și misionarilor iezuiți trimiși pentru documentare și producerea unor acțiuni de influență.

Grav afectate de urmările războiului, cele trei țări române, alături de Franța, se implică în eforturile de restabilire a păcii. În sfârșit, în 1677 polonezii ratifică pacea încheiată cu turcii în *octombrie 1676*, la Zurawna. Dar această liniște nu durează decât câțiva ani, până în 1683, anul despresurării Vienei, când polonezii, aflați în tabăra învingătorilor, profită de împrejurări și redobândesc Camenița. Acum, însă, Sobieski nutrea pretenții asupra întregului spațiu românesc. Leopold nu binevoiește să-i cedeze regelui decât Moldova, considerând că are legitimitatea aservirii Transilvaniei și Țării Românești, întrucât acestea ar fi aparținut anterior, chipurile, regatului Ungariei. Lucrurile sunt puțin mai complicate, deoarece „peste aceste aspirații antagoniste ale celor doi rivali se suprapunea rețeaua politicii mari europene a celor două mari sisteme gravitând unul în jurul lui Leopold și celălalt în jurul Ligii Creștine, alimentate cu bani de Papă”.¹² Iar Papa oferea cu generozitate bani ambelor tabere. Altfel spus, cheia acestui conflict ce îngrijora această parte a Europei era Polonia; menținerea situației de beligeranță, după cum am amintit, avantajă Austria, în vreme ce pacea avantajă Franța !

Polonia și Austria, până la urmă, ajung la o înțelegere în obținerea căreia un rol foarte important l-a jucat marchizul de Bethune, cumnatul regelui Ludovic al XIV-lea, ambasador la Varșovia, și marele hatman Jablonowski. Așa încât, bizar, Sobieski și marchizul de Béthune convin la un compromis cu linia politică a lui Ludovic. Adică acesta din urmă „**admitea ca**

¹² * * * „Călători străini...”, vol. VII, p. 27.